

В справі української правописи

Володимир ГНАТЮК (/taxonomy/term/3917)

Справа правописи й літературної мови має у кожного народу важне значіння, тому присвячується їм багато уваги. І в нас вони мають уже свою історію та переходили різні зміни. Через те однаке, що до недавня на великих просторах української землі не було ні наукових інституцій, ні шкіл, в яких опрацьовуються і виясняються такі питання, не можна було дійти до однастайности на всім етнографічним просторі в обидвох справах, хоч як вона бажана. Та її й не молена досягнути ні указом із гори, ні одностороннім порішенням якогось гуртка, тільки об'єктивним розсліду, публічною дискусією і переконуванням та вияснюванням, що завершилися ухвалою компетентного збору, зложеного з представників наукових інституцій, школи й письменства. Се буде можливе однаке аж тоді, коли настануть нормальні зносини Київ з Львовом та іншими культурними центрами українського життя. До того часу можна тільки підготовляти ґрунт. Кермуючись сим мотивом, бажаємо подати ось тут ряд статейок перше на різні правописні, а опісля мовні теми, при чім головну увагу звернемо на чужі впливи, яких треба нам позбутися.

1. Вкраїна, чи Україна?

В нашій правописи прийнято здавна, що всі імена власні, до яких належать назви частин світа, країв, островів, гір, морей, рік, озер, міст, сіл, народів і осіб, пишуться великими початковими буквами, щоби відрізнити їх від інших імеників. Москалі, в яких правописи є багато неконсеквенцій, пишуть імена власні також великими буквами, з виїмкою імен народів, як: турки, поляки, руські... За ними йдуть деякі придніпрянські письменники. Та ми не маємо причини наслідувати Москалів і повинні писати: Німець, Мадяр, Швед, Москаль, Українець і т. д.

Між іменами власними є багато таких, що зачинаються від самозвука: Африка, Австралія, Атлантик, Альпи, Аргентина, Андалузія, Амазонка, Анкона, Атени. Японія, Ямайка, Яйла, Ярослав. Європа, Еспанія, Ельба, Ебро, Ерітрея. Єгипет, Єльстон (озеро), Єрусалим, Єнкі. Індія, Іматра, Інка, Іква, Ірі (озеро). Йордан, Йорк. Ондурас. Огейо, Олімп, Ока, Одеса. Угорщина, Ураґвай, Ураль, Умань. Юкн (ріка), Юкатан (півостров).

Пишучи всі отсі й інші ще назви, нікому не приходить на думку скорочувати їх, або передавати в іншій вигляді. Виїмок робиться тільки для своєї власної назви і пишеться раз: Україна, Українець, український, — другий раз: Вкраїна, Вкраїнець, вкраїнський. Раз роблять се деякі поети для задержання розміру вірша, до якого часто не підходить чотироскладове слово, другий раз ті письменники, що фальшиво розуміють закон евфонії (про неї буде пізніше), а за ними тупцюють інші вже несвідомо.

Поминаючи, що такою зміною назви баламутимо чужинців, які не знають, як властиво нас звати, до якого абсурду дійшли б ми, коли б почали скорочувати так йшні назви й писати: Вгорщина, Врагвай, Враль, Вмань, Впсаля... Пишім отже тільки: Україна, Українець, український і не змінймо в сих словах ніколи початкову букву *у* на *в*.

2. Змішування самозвука *о* з *а*.

В українській мові є кілька слів, в яких під впливом аналогії асимілюється самозвук *о* до самозвука *а* в сусіднім складі і пишеться: багато (але й: богато), гаразд (зам. горазд), калатати (зам. колатати), качан (зам. кочан), чабан (зам. чобан). Такий спосіб писання прийнятої уже здавна в літературній мові. В деяких околицях Великої України розтягають сю асиміляцію на цілий ряд інших слів, а придніпрянські фільольоги втягають їх у підручники і поручають уживати загально в літературній мові, вважаючи, що такі фонемі причиняються до демократизації мови! Що се фальшивий погляд і не має нічого спільного з демократизмом, не треба аж доказувати.

Ось які слова найчастіше »демократизують« деякі Придніпрянці: Багадільня, багаслов, багатий, багацтво, багатир, бамага (папір), вакзаль (дворець), варган (орган), галанці, галанський (голяндський), ганчар, гарячий, гарячка, кажан, каляска, калач, каманда, канастас (іконостас), канати (конати), каравай, катаржний, монастир, манах, нагавиці, паганець, паганий, паракход, патрет (портрет), пахва (похва), Саламон, салдат, салдацький, салтан, сапоги, хазяїн, хазяйка, хазяйство, халява. Підчеркнені слова пробує уживати вже, дехто так само і в Галичині, хоч на те нема ніякої потреби.

Належить зазначити, що всі ті фонемі з самозвуком *а* замість *о* звучать дуже вульгарно, тому трудно зрозуміти, як вони можуть комусь подобатися.

3. Змішування самозвука *и* з *і*.

В московській мові самозвук *и* читається як українське *і*, при чім ті попередні співзвуки, що можуть м'ягчитися, зм'ягчуються (зазначаємо м'ягчення уживаним від давна знаком *ї*), наприклад: люди (люді), одинокій (адінокий), липа (ліпа), ієрогліфъ (ієрогліф), сила (сіла), синій (сіній), христіанинъ (хрістіянїн), миръ (мір), милость (мілость) і т. д. Під впливом отсеї московської вимови пишуть дуже часто придніпрянські письменники *і* в таких українських словах, де повинно стояти *и* як ось: вибірати, добірати, збірати,¹) пробірати; вітати,²) привітати; вмірати,³) вмірання; горіще, грімати; запірати, опіратися, спіратися; зацвісти, розцвіло; захіцати; зіма, зімний⁴; (але побіч того: озимина, назимок); історичний, міжі, містецьки, ненавісти, обіжати,⁵) на обліччю, опочівальня, піднімати,⁶) підтримати, пільніще: пісьмо,⁷) пісьменник, пісьменство; піха, проклінати, розбішаки, розбішацтво, світати, сновігати, тім, тіп, трівати, трівожити, убівцем, цвісти, чі, чістий, щіро. Підчеркнені слова пишуть так само вже й ті Галичани, що йдуть за модою, не знаючи московської мови і московських впливів. Та як не пишемо і в префіксі *ви-* при дієсловах, хоч такий виговір чуємо в деяких околицях, прим. вібрати, війти, випустити, вірвати й інші і хоч сей виговір є наш питомий, так само не можемо писати і в наведених словах і в подібних, де воно зовсім неоправдане і являється тільки чужим впливом.

Московському впливови належить приписати також спосіб писання імен двох визначних українських міст: Чернігов і Вінниця, замість Чернигів (пор. село в Галичині: Чернихів) і Винниця. Дехто виводить навіть назву Винниці від віна, а не від вина, щоби тільки держатися московської вимови, забуваючи, що назва міста від віна мусіла б інакше звучати, прим. Вінівка, та що в нас є ще містечко Винники, село Виноград і родини Винницьких, що безперечно стоять у звязи зі словом вино, а не віно. Се й не диво. Адже в давних часах, коли в нас підсонне було лагідніше, лінія управи винограду сягала багато дальше на схід і північ, як нині, і загортала нинішню Винницю. Сліди сеї епохи переховалися в колядках, що належать до найстарших українських народніх пісень. В одній колядці дівчина:

Раненько встала, сад підмітала.
Сад підмітала, грядки копала.
Грядки копала, вино садила,
Вино садила, слово мовила:
Ой рости, вино, тонко, високо,
Тонко, високо, корня глибоко.
А тав вино сино зацвило...

У другій колядці дівчина вже стереже винограду:
Зажурилися гори, долижи.
Гори, долини, всі полонини,
Що не зродили жито, пшеницю,
Але зродили зелене вино.
Зелене вино д горі ся вило,
Д горі ся вило, сино зацвило,
Сино зацвило, сильно зродило.
Стерегла ж вго гречная панна...

Між напیتками, які вичисляються в колядках, подибуємо мід, пиво й вино. Всі вони стоять на рівні, значить, усі були однаково знані й однаково популярні. Нема отже нічого дивного, що від вина пішла назва місцевостий і роду.

1) Моск. собирать; 2) моск. витать; 3) моск. умирать; 4) моск. зима, зимній; 5) моск. обижать; 6) моск. поднимать; 7) моск. писать.

[ЛНВ, 1922, кн.ІІ (червень), с.173—176]

Волод. Гнатюк.

В справі української правописи.

4. Чи треба нам двох знаків на звук *i*?¹⁾

Самозвук *i* відіграє в українській мові дуже важну роль і надав їй навіть окрему закраску так само, як у московській мові самозвук *a*, або в італійській самозвук *o*. Первістне *i* не заховалося одначе, тільки секундарне, яке витворювалося на протязі століть трояким способом: 1) Із старинного *o*. 2) Із старинного *e*. 3) Із старинного *ь*. Тому, що воно витворювалося з різних звуків, воно різно вимовляється і ту вимову віддають лінгвісти різними знаками. У правопис для широкого загалу не можна вводити всіх тих знаків, але не можна також із важних причин звести всі знаки до одного.

І зі старинного *o*.

Переміна старинного *o* в *i* належить до найважніших прикмет української мови, якою вона відрізняється від усіх славянських. Ся переміна відбувається тільки тоді, коли те *o* чисте, не походить із давного *ъ*, та коли воно стоїть у закритім складі, закінченім на співзвук;²⁾ коли склад відкриється, кінчиться на самозвук, *o* являється назад на давнім місці. Возьмім приклади: Закритий склад. Відкритий склад. Закритий склад. Відкритий склад. біб бо-бу ніс но-са бій бо-ю обрік об-ро-ку віз во-за піст по-сту вісь (в)о-си. ріст ро-сту гній гно-ю сік со-ку Діл до-лу тік то-ку зір зо-ру убір у-бо-ру кіл ко-ла хвіст хво-ста лій ло-ю чіп чо-па міст мо-ста явір я-во-ра Отсе *i*, що повстало з *o*, не мягчить ніколи попереднього співзвука. В письмі віддаємо його все »твердим« *i* (з одною точкою). Наскільки важний сей закон переміни *o* в *i* і які наслідки дає його незнання, бачимо наглядно, вичитуючи у придніпрянських виданнях ось які цвітки: Гоміну, спокію, великі вартісти, розвію, поріга (добре, що не порігу!), Сидіра, настрію і настрієм, з хвістом, Мамонтіва, під Проскурівом, розуміють неvigіду такого ладу, Росія переживає зараз (= тепер) нечувані білі, (біль-болю = Schmerz, біль-біля = порода гриба) і т. д. Належить завважити, що хто говорить змалку, від дитини, по українськи, той ніколи не зробить похибки проти закона переміни *o* в *i*. Не зробить її ніколи й селянин, а може зробити тільки чужинець, або такий інтелігент, що говорив усе чужою (московською) мовою і ще не обізнався з усіма законами української мови.

І зі старинного *e*.

Переміна старинного *e* в *i* відбувається під такими самими умовами, як переміна *o* в *i* (в закритім складі *e* переміняється в *i*, у відкритім вертає назад на давнє місце). Закритий склад. Відкритий склад. Закритий склад. Відкритий склад. ле-бідь ле-бе-ді піч пе-чі вів ве-ла ко-рінь ко-ре-ня лід ле-ду о-сінь о-се-ни мід ме-ду по-стіль по-сте-лі ніс не-сла шість ше-стий Як бачимо, се *i* відрізняється від попереднього не тільки походженням, але і природою: Воно має ту прикмету, що мягчить ті попередні співзвуки, які можна мягчити, себ то зубні: *д, т, з, с, л, н, ц* та *дз*. Те мягчення можна різно зазначувати; одні зазначували тим, що пробували давати окремі значки на *i*, то замість точки колісце, то дашок, то радили ставити точку або колісце в долині, замість у горі; інші радили зазначувати мягчення на тих співзвуках, що мягчаться і додавати до них знак мягчення *ь*, або апостроф *'*; ще інші радили інші способи. Евген Желехівський, автор першого українсько-німецького словаря, завів у нім перший на означення *i*, що може мягчити попередні співзвуки, знак *і* (*i* з двома точками) і перевів його всюди консеквентно. Сей знак не новий, бо знаний з церковно-славянської азбуки. Відновили його видавці етнографічних матеріалів у Києві по заложенню відділу Географічного Товариства, уживши його на означення йотованого *i*, як: мої, їм (= мойі, йім). Е. Желехівський, виходячи зі становища, що йотовані букви: *я, е, ю* мають подвійну функцію: 1) означають йотоване: *а, е, у* (моїа, мойе, майу); 2) мягчать попередній співзвук: воля, житье, тьурма, — надав знакови *i*, що означував йотацію (мойі), таку саму функцію мягчення попереднього співзвука: діло, тіло, зіле, весіле, ціль, ніби, ліс, бриндзі (= дьіло, тьіло, зьілье, весьілье, цьіль, ньіби, льіс, бриндзьі). З бігом часу показалося. що сей самозвук *і* віддає йотацію і мягчення попередніх співзвуків найкоротше і найпрактичніше з усіх інших способів, тому хоч від часу видання словаря минуло 35 літ і хоч за той час роблено в Галичині кілька разів зміни в правописи, трактовано все рівнорядно йотовані *я, е, у, ю* і оставлювано їх без зміни. Останній раз раджено докладно над зміною правописи на численних засіданнях мовної комісії Наук. Тов. ім. Шевченка 1907 — 1908 р. і по основних рефератах та дискусії прийнято ту правопись, що обов'язує до нині³⁾ в виданих Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові та яку також прийняло було Українське Наукове Товариство в Києві у своїх виданнях. До 1918 р. уживано сеї правописи з деякими невеликими відмінами також у галицькій українській пресі і виданнях. Від 1918 р. преса почала уживати придніпрянської правописи, а за нею пішли й інші видавництва. Сього не можна одначе вважати кроком уперед у нашій правописній справі, а швидше кроком назад і скорше, чи пізніше мусить прийти до реформи сеї придніпрянської правописи — непрактичної і повної різних неконсеквенцій.

Як незнання закону про переміну *о* в *і* відбивається фатально на писаннях деяких придніпрянських письменників, так само й переміна *е* в *і*. Ми подибуємо в тих писаннях ось які форми: попілу, лежить на постілі, виробництво папіру, поета Щоголіва, прийшли до Бердичіва, Шевченкова могила біля Каніва, командант Могиліва, коло Почаїва, ячміню і т. д. Не потрібно додавати, що всюди, де підчеркнене *і*, повинно стояти *е* або *є* (Почаєва). Все інше, що сказано про чужинців при переміні *о* в *і*, відноситься й сюди.

І зі старинного ѣ.

Переміну звука *ѣ* на *і* подибуємо вже в найстарших наших літературних пам'ятках. В Изборнику Святослава з 1073 р. читаємо: Аште ихъ въпрашае кто, ними суть (150); нумая та клятва (142); въ разуминіе (264); исцили неплодныя (162); камень пламене зѣло (153 б); на Коупри (153): ниции же да не въходятъ (5) і т. д. Звук *і* відданий тут усюди знаком *и*, що стоїть на місці первісного *ѣ*. В пізніших пам'ятках повно таких форм. Ся переміна *ѣ* в *і* відбувалася довший час і не рівночасно на всім просторі етнографічним, тільки в однім місці вчаснійше, в другім пізнійше. Відбувалася вона при помочи діфтонга *іе*, при чім *е* ослаблялося і в кінці відпадало. В деяких говорах переховався сей діфтонг *іе* до нині.

Се *і* з *ѣ* відзначається тим від попередних, що не змінюється в цілій деклінації, чи конюгації слова. З другим, що повстало з *е*, має те спільне, що може також м'якчити попередний співзвук, коли він дає себе зм'ягчувати. Пишемо тому: біда, вітер, місяць, пісня, оріх, — але: дід, зівати, лік, німий. сіно, тісто, цілий.

Крім сих трьох родів *і*, є ще одно, що повстало зі стягнення прикметників у множині. Чорні, руді, сині — повстало з: чорн-ий, руд-ий, син-ий. Се *і* або не м'якчить попереднього співзвука, коли прикметник кінчиться на *ий*, *а*, *е* і тоді пишемо: босий-босі, гарний-гарні, сизий-сизі, куций-куці, білий-білі, твердий-тверді, — та вимовляємо твердо; або м'якчить попередний співзвук, коли прикметник кінчиться на *ій*, *я*, *є* і тоді пишемо: останній-останні, песій-песі, — та вимовляємо м'якко.

Про інші роди *і*, менше важні, і діалектичні, не згадуємо. Винаходити для них усіх окремі знаки, тяжко, бо се значно утруднило би теперішню правопис; зводити ж усе до одного *і*, як роблять Придніпрянці, також не можна. Значить, найліпший ще вихід — признати спосіб писання двох *і* за Е. Желехівським, та уживати знака *ї* не тільки для зазначування йотації, але й м'ягчення попереднього співзвука. З придніпрянських граматиків заявився за сим способом тільки один проф. А. Кримський у своїй граматичі, всі інші пишуть тільки одно *і*.

Ті придніпрянські письменники, що виступали публіцистично проти двох знаків на *і*, уживали найрізноманітніших аргументів, щоби удержати свій погляд. То разило їх багато точок, що все повторюються; то підносили ненауковість такої графіки; то знов, що *і* всюди однакове ⁴⁾ (я показав, яке воно не однакове), а тільки співзвуки перед ним неоднакові, раз тверді, раз м'які, тому на них треба твердість і м'якість зазначувати; то закидали, що дітям трудно буде з двома *і* навчитися читати й писати тай через те буде гальмуватися справа народньої просвіти;⁵⁾ що учителям і школярам буде тяжше навчитися правопису, а через те наука початкова й дальша не булаб така легка і продуктивна, якою могла би бути з іншою правописею; в кінці, що в деяких говорах не роблять різниці в вимові твердих і м'яких співзвуків, тому не треба там дітий змушувати вчитися сеї різниці.

Як бачимо, всі ті закиди зовсім дитинні. Ніяка правопись не укладається тільки для найлегшого виучування дітей та аналіфаетів читати й писати, як рівнож не вишукується умисно труднощів для гальмування просвіти. Правопись укладають учені люди на основі законів мови, яких вони не диктують нікому, тільки відкривають і укладають у цілість для потреб школи, письменства і загалом життя. Укладають свої люди для своїх людей і для самих себе. Сільський школяр і малограмотний чоловік може не знати сих законів у цілости, тільки їх елементарні основи, але від інтелігента треба вимагати їх повного і докладного знання. Належить отже вимагати й знання різниці між вимовою твердих і м'яких співзвуків перед *і* та не затирати її, бо вона належить до дуже характеристичних прикмет нашої мови. Затирання сеї різниці відбирає правописи признаку науковости. Сього не повинна робити ні літературна мова, ні школа тим більше, що ся різниця заховалася на дуже великім просторі не тільки в Галичині, але й на Придніпрянщині, особливо на правобережжю.

Правда, є й придніпрянські інтелігенти, які не можуть схопити різниці у вимові таких слів: діл, долу діл, ділу сіль, соли сїл, села Поділ, Подолу приділ, приділу с/к, соку сїк, сїкла зір, зору зіле, зела т/к, току тік, текла лім, лому лїд, леду пот/к, потоку тіло ліз, лози лїз, лїзла куцг заяці ніс, носа нїс, несла цивільні купці ніж, ножа нїж Є се наслідки довгого уживання московської мови, в якій *и* (= нашому *і*) м'якчить усе попередній співзвук. Та московська мова не знає зовсім перезвуку *о* в *і*, тому й не знає таких випадків, де треба би задержувати твердість співзвуків, як українська мова.

5. Як читати німецьке *ü* та французьке *u*?

Хто говорив із Німцями і чув, як вони вимовляють знак *ü*, той знає, що він не звучить так, як чисте українське *і* у словах: діл, мід, кін, та всеж він стоїть ближше до українського *і*, як до *у*, (*ю*), тому й треба передавати його через *і*. Коли отже Німець говорить: Müller, München, Dünaburg, Nürnberg, Würzburg, то по українськи належить писати сі слова так: Мілер, Мінхен, Дінабург, Нірнберг, Вірцбург. Тимчасом придніпрянські письменники, йдучи за московською правописею, в якій німецьке *ü* передається знаком *ю* (йотоване *у*), пишуть і собі так само, не зважаючи навіть, що через те грішать проти укра-

інської звучні: Мюллер, Мюнхен, Дюнабург, Нюрнберг, Вюрцбург. Що більше, коли перед тим *ю* приходять такі співзвуки, що можуть м'якшуватися, вони м'ячать їх і виголошують: Ньурнберг, зьудбан (замість твердого *н* і *з*: Нірнберг, зідбан). За придніпрянськими письменниками починають іти й галицькі та писати вже »Мюнхен« і т. д. Таке писання, як чуже і нічим неоправдане, належить закинути раз на все.

Французьке *и* вимовляється подібно як німецьке *й*, тому в українській мові належить віддавати його тільки знаком *і*, як: Гіго (Hugo), а не Гюго, або навіть Гюю.

6. Як читати німецьке *ö* і французьке *eu*?

Німецький звук *ö* виголошується посередньо поміж нашим *е* та *и*: Börne, Grönland. Köln, Schönberg, Schönerer. В українській літературній мові віддається се *ö* самозвуком *е*, отже: Берне, Гренландія, Кельн, Шенберг, Шенерер.

Подібно як німецьке *ö* вимовляється французьке *eu*, тому Галичане віддають його зовсім поправно, пишучи; інженер (ingénieur) або інжінер (де в другім складі *е* зукраїнилося вже на *і*), гувернер (gouverneur), мебель (meuble), Пастер (Pasteur), і т. д. Придніпрянці і в сім випадку не йдуть за оригіналом, але за московським взірцем. Москалі, як відомо, віддавали французьке *eu* знаком *ё*, а опісля самим *е* (без точок) і в обох разях читали й читають його як *йо* або *ьо*. прим. актёр або актеръ (читай: актё́р). Та се слово дісталось на Україну не з французькою, тільки з латинською мовою, якої учили в нас уже в XVI та XVII ст. По латинськи се слово пишеться: actor, і читається: актор, тому й так належить його писати. Так само з латинської мови перебрали ми слова: autor, doctor, inspector, professor, visitator і інші, тому пишемо їх через *о*, а не через *е* (або *йо*, *ьо*): автор, доктор, інспектор, професор, візитатор. Натомість слова, переняті з французької мови з двозвуком *eu*, пишемо: антрепренер, вольтижер, лікар, монтер, режисер, репортер, суфлер. Придніпрянці пишуть ці самі слова українською правописом, але вимовляють із московська: антрепреньор (прим, заборонено ніким більш, як антрепреньором), вольтижор, лікар, монтьор, режисьор, репортъор, суфльор, актъор, а навіть фантазьор (замість: фантаст). Мабуть не треба тратити багато слів на доказ, що не можна так калічити чужого звука та що французьке *eu* належить передавати все через наше *е*, а не *йо*, *ьо*.

7. Чужі двозвуки.

Чужі двозвуки належить передавати в українській мові так, як їх чути в оригіналі або приблизно і такими знаками, які є в українській правописі. Не потрібно йти ні слідами Москалів, ні Поляків. Ми повинні «писати проте: Бернштайн, Гайне, Гавер, Гауптман. Майнц, Найдорф, Райн, Волькенштайн, Шайдеман, кльовн, автограф, а не так, як пишуть деякі Придніпрянці, наслідуючи Москалів: Бернштейн, казки Бехштейна, Гейне (або навіть: Гейне). Гауфф, Гауптман, Нейдорф (Neudorf), Рейн (Rhein), Волькенштейн, Шейдеман, кльоун і т. д. Таких перекирчувань не належить допускати в літературній мові.

8. Змішування співзвуків *г* і *г'*.

Українська мова в давнину знала тільки співзвук *г*. який чуємо й тепер у словах: гора, гай, гей, довгий, гіля, гук. Через те коли давна Русь прийняла християнство, а з ним і церковно-славянську мову як літературну, віддавано співзвук *г'* що прийшов до нас тоді з грецькими та єврейськими словами, через *г*: Георгій, ангел, архистратиг, Галилея, Єгипет, Голгофга. Опісля ся вимова удомашнилася, стала загальною, слова зукраїнізувалися і нині вимовляємо їх як українські зі звуком *г*, а не *г'*. Та швидко почали передіставатися до української мови нові слова з чужих мов зі співзвуком якого не можна було ідентифікувати з українським *г*, і ось письменники починають уже від XIV ст. уживати на співзвук *г'* знаків *кг*, пишучи: Кгирдивидь. Швитрикгайло, Олькгердь. Жикгмонт, село Кгдень, кгмахъ. Венкгринъ, кгвалтъ, кгонтомъ і т. д. Так передавав знак *г'* іще в XIX ст. П. Куліш у перекладах У. Шекспіра, пишучи: Родрикго, Якго і т. д. Та вже при кінці XVI ст. появився на означення сього співзвука знак узятий з грецької азбуки, бо тоді писали так грецьке *у*. М. Смотрицький прийняв сей знак на означення *г'* до своєї граматики (1619 р.), спопуляризував його і так він став власністю української азбуки, а більше як 300-літній вік його дає йому право горожанства і в теперішній нашій літературній мові. Треба сказати, що в Галичині його уживання не представляє ніякої трудности і ніхто не мішає його зі знаком *г*, пишучи правильно: гвінт, графіка, географія, генерал, ідеологія, геолог, ґрунт, румигати, ґанок і т. д. Рівночасно віддають Галичане співзвук *г* (латин. *h*) у чужих словах зовсім правильно знаком *г*: Гектор, герой, Гайнріх Гайне, Гегель, гігроскоп, Гіго, Гіманс, Гаґа. Гамбург, Гесія, гіпокрит і т. д. Не те у Придніпрянців і то ось чому.

В московській мові нема співзвука *г*, є тільки співзвук *г'*, який Москалі віддають знаком *г*. Коли проте вони напишуть: педагогъ, географъ, легенда, пропаганда, Германія — то сей спосіб писання зовсім добрий, бо ті слова читаються: педагог, географ, легенда, пропаганда, Германія. Та коли напишуть: Гегель, Гагенъ, Гейне, Гете, Гауферъ, Копенгага — то сей спосіб писання вже аїий тому, то ті слова Москалі читають: Гегель, Гаген, Гейне, Гйоте, Гауф, Копенгага, — а їх треба читати: Гегель, Гаген, Гайне, Гете, Гавф, Копенгага.

Придніпрянці, перейшовши московську школу, наслідують зовсім непотрібно Москалів і пишуть: Гете, Гаген, Гергарт, Гауптман, негативно, педагогика, гегемонія, гімназія, легенда, мітінговий оратор, оригінали, геній. Інші побіч *г* уживають також *г'*, але не там, де треба, бо пишуть: глузувати, геральдика, гербовники, гербарі, гармонія, Гейне, ігумен, гіпотеза, ангел, єгипетський. Отсе баламуцтво походить звідси, що Придніпрянці оглядаються занадто в правописи на Москалів і не

можуть стати на самостійнім становищі. А тимчасом правило, де писати *з* і *г*, зовсім просте: В чужих словах пишеться *з* там, де в оригіналі чути *z*, а *г* там, де в оригіналі чути *g*. Виїмок творять тільки давно прийняті і давно зукраїнізовані слова, в яких пишеться навіть тоді, коли в оригіналі чути *g*.

Вправді дехто може відповісти, як уже відповідав на давніші мої правописні замітки, що се правило непридатне для сільських школярів і для селян. Та я сим не журюся. Ні сільським школярам, ні селянам не сором не знати докладно літературної мови і наукової правописи і вони на всім світі мають такий привилей, що пишуть по своєму; та сором не знати їх — інтелігентови з середною або вищою освітою, тому повинен опанувати їх цілковито, особливо коли хоче писати для інших.

1) Пор. кн. II, ст. 173 — 176.

2) Звук *й* вважається за співзвук.

3) 1921 року рада мовознавча комісія на ново над зміною шкільної правописи. Результат сих нарад оповістив референт др. О. Макарушка у двох числах „Укр. Вістника“ (ч. 35—36). З початком 1922 р. продовжувано наради. Реферат із них виладив др. І. Зілінський і надрукував його. В рефераті прийнято придніпрянський спосіб писання „і“ й „ї“ (тільки для йотації). На мій погляд ся зміна переходова і вона довго не потребає. (Сі статі писані ще 1920 р. В. Г.)

4) Коли і всюди однакове, то чому однакові букви вимовляються перед ним неоднаково, лиш раз твердо, раз м'яко?

5) В інших випадках сього аргументу не висувається, особливо коли ходить про теперішню придніпрянську правопись. Як, приміром, навчити дітей, що не знають московської мови й правописи, коли належить двоїти співзвуки так, щоб діти не робили похибок? Або коли писати твердо *л*, коли середнє і коли м'яке?

[ЛНВ, 1922 (річник XXI) Т. LXXVIII, кн. VIII (за надоліст), ст. 164-171]

Волод. Гнатюк.

В справі української правописи.

9. Буква *л* у чужих словах).

В українських говорах можна розрізнити три роди букви *л*:

1) Тверде *л*, яке чуємо в словах: лава, ловити, липа, луб, лій, ледар. 2) М'яке *л*, яке відзначаємо в письмі тим, що пишемо по ній *ь* або йотовані самозвуки: більше, теля, льожа, любчик, лід, лечний (діял. = лячний). 3) Середнє *л*, яке в літературній мові не віддається окремим знаком, а лінгвісти зазначають його або латинським *l* з якимось окремим значком, або грецьким *λ*. Отсе середнє *л* причинює багато клопоту придніпрянським граматикарям та письменникам і стоїть на перешкоді уодностайненню правописи. Вони, бачите, думають, що в Галичині нема в говорах середного *л*, Галичане не знають його, не вміють вимовляти і тому в їх правописи нема хаосу при передачі букви *л*. Вишукуючи правила для появи середного *л*, вони намічують ті групи, в яких се *л* виступає. В українських словах воно виступає у групах: *іл*, *ил*, *ел* та в *ал*, *ол*, *ул*, як: *білше*, *силний*, *смертелний*; в сій групі середнє *л* чути дуже різко і близько до твердого *л*. В другій групі: *загалний*, *зволна*, *намулний*, се *л* звучить м'якше і зближається до м'якого *ль*. Супроти того вони полишають волю письменникам писати в літературній мові: *білше* і *більше*, *силний* і *сильний*, *смертелний* і *смертельний*, *загалний* і *загальний* і т. д. — На думку інших тверде *л* виступає на початку й кінці слова або складу, та перед буквами *а*, *і*, *о*, *у* (перед *і* воно вагається і зближується до середного *л*); середнє *л* буває перед буквами *е* й *и*: м'яке *ль* може приходити у всяких комбінаціях.

Отсе втягання середного *л* у літературну мову відіграє окрему роль у правописи слів чужомовного походження. Коли деякі Придніпрянці схилиються навіть писати Золя, лампа, Вольтер, то інші покликаючись на середнє *л*, пишуть Зола, лампа, Лабуле, і говорять, що ті слова Французи вимовляють із таким самим середнім *л*, як вони, тому їх правопись зовсім поправна. Слово *але* вимовляється точнісінько як французьке *aller*, а *Валер* як *Valère*. Галичанам здається буцімто, що як *л* не зм'якчиться перед *е*, то остатнє слово треба читати в польській транскрипції *Waler* тому, що в Поляків, як і в Галичан, тільки два *л*, тверде і м'яке.

До сього можна завважати ось що: 1) Не можна втягати до літературної мови ні звуків, ні форм, ні слів, ні фраз із поодиноких говорів без розбору й без особливої потреби, бо тоді треба би дуже значно побільшити теперішні азбучні знаки і зрештеші раз на все з думки про одностайність літературної мови. Коли можна було погодити з літературною мовою гуцульський або бойківський говір, то як погодити поліський, лемківський та закарпатські? Не можна ставати також на тій точці, що тільки один говір має упривілейоване становище і все, що в нім подибується, входить у літературну мову, а всі інші говори належить здалека тримати від неї в ролі якихось »холопів«. Усі говори рівнорядні супроти себе і всі в відповіднім проценті причиняються до багатства й краси літературної мови. Правда, в кожній літературній мові має перевагу один головний, основний говір, але в кожній він мусить резигнувати з тих своїх прикмет, чи засобів, що в інших говорах красні. Се мусить бути і в нас.

2) Не тільки в Галичині, але й на Буковині та на закарпатській Україні є в поодиноких говорах середнє *л*. Звичайно буває так, що в говорі виступає рівнорядно тверде *л* і м'яке *ль*, або середнє *л* (яке тоді заступає тверде) і м'яке *ль*, а не всі три рази. Те середнє *л* звучить вправді відмінно від твердого, та в кождім разі воно ближше до твердого, як до м'якого і не покривається зовсім ні з німецьким, ні з італійським, ні з французьким *l*. Тому меншу похибку зробимо, коли французькі слова Zola, Loubet напишемо по українськи Золя, Любе, ніж коли написалиб Зола, Лубе (вимовляючи як українські слова зола, луб). Таким способом писання уникнемо також тої правописної анархії, яка дісталася із московської мови до правописи Придніпрянців при передачі букви *л* у чужих словах.

Москалі ось як передають чужі слова з *л*: алкоголь, балконь, балъ, галстукъ, віолончель, а рівночасно пишуть: альбомъ, альбуминъ, альковъ, амальгама, апельсинъ, бальзамъ; пишуть: балансъ, балласть, белладона, гладіаторъ, гондола і рівночасно: аляповатый, апелляція, астролябія, вентиляторъ, глянцовать; пишуть: аналогія, антилопа, аплодисменты, баллотировка, блокада, блондинъ і рівночасно: брульонъ, бульонъ, балюстрада, галлюцинація, а навіть: билліардъ та горельефъ.

Дословно таку саму непослідовність ²⁾ бачимо у правописи Придніпрянців. Вони пишуть: план, плантація, макулатура, декларація, самореклама, Роксолана, плакат, скала вартостів (зам. скаля) і рівночасно: парцеляція, спекуляція, популярний і популяризатор, регулярне видання, малярська штука; пишуть: апломб, нелояльний, фольклор і фразеологія; пишуть: клуб і рівночасно: революція, плюс, малюнки; пишуть: лектор, елементарний, лексичний, проблематичний, Лейпціг і рівночасно: комплекс і т. д.

Сю непослідовність і московський вплив можна усунути тільки одним способом: писати у всіх чужих словах, зачерпнених недавно з чужих мов, де тільки приходить *л*, м'яко, отже: новеля, акварелі, резолюція, телефон, фільольогія, металъ. Загалом же треба пам'ятати при перейманні чужих слів, а особливо імен власних, щоби вимовляти їх і писати так, як вони звучать в оригіналі, на скільки се не противиться законам нашої мови. У словах, що прийшли до нас давно і то не просто, але через чуже посередництво, особливо по заведенню християнства через церкву і Візантію, та зукраїнізувалися давно, або утворилися на їх лад, належить полишити їх давний вигляд: ангел, фелон, крилошанин, алилуя, Кирило, Пантелеймон, Лаврентій.

10. Співзвук *ф*.

Співзвук *ф* дістався до української мови з чужими словами; в українських словах він не був знаний. На значній, особливо західній території, приймився він без труда і в простонародній і в літературній мові. Всі говорять тут і пишуть: фасоля, тиф, фебра, фіра, форма, фуси, футро, фіга, флет, фльота, фабрика, факт, фальшивий, фанатик, філя, фірма, флянеля, фонд, фортуна, фотограф, фрак, Француз, фуксія, фундамент, фунт і т. д. Не те на східній нашій території. Там у різних говорах почали ріжно передавати його. А саме:

В однім говорі передають співзвук *ф* через *п*: картопля, грап, тралити, пляшка, штрал, телеграп, шкапи (=шафи); сюди належать також зукраїнічені імена: Пилип, Панас і Опанас і інші, які належить уже лишати незміненими задля їх старинности.

У другім говорі передають співзвук *ф* через *хв*: охвицер, хвальш, хвабрика, хворма, хвилосоп, охвіційний, хвартух, хвершал, хвонд, маніхвест.

У третім говорі передають співзвук *ф* через *х*: хура, хурман, хунт, діхтерит, хуга, Хивря, Хранцуз і ин., а часом навіть через *кв*, як ось: квасоля, — хоч що правда остання фонема не подибується часто.

Всі отсі способи передавання співзвука *ф* подибуємо також у літературній мові Придніпрянців. Та їх належить рішучо позбутися, бо вони надають чужим словам дуже перекоханий вигляд, роблять ті слова вульгарними, а про тих, що уживають їх, кажуть здогадуватися, що мають таку малу освіту, при якій тяжко їм дорозумітися первісного походження тих слів. Повинно тільки лишитися одно правило: Передавати співзвук *ф* в українській літературній мові тільки знаком *ф* у тих чужих словах, в яких воно чується в чужих мовах.

Буває ще один рід співзвука *ф* у писаннях деяких Придніпрянців. Вони пишуть і говорять; Афіни, Феофан, Феокрит, міф, кафедра, арифметика (або арихметика), Феби і т. д. Як бачимо, се *ф* приходить у тих грецьких словах, де в оригіналі стояв співзвук *θ* (тета), який в церковно-словянській і московській мові передається знаком *ѳ*. а читається як *ф* або *ѳт*. Сей грецький знак *θ* передавали вже Римляни знаком *th*, а за ними пішли й інші західно-європейські народи. Галичане пристали також до них і передають сей знак буквою *т*, пишучи: Атени, Теофан, Теокрит, міт, катедра, арифметика, Теби, Тракія, театр, католик і т. д. Придніпрянці пишучи *ф* замість *т* знов ідуть невільничо за московською вимовою, хоч не мають для того ніякої потреби. Тільки фонема зі знаком *т*, а не *ф* належить проте уважати за поправні.

11. Губні співзвуки *б, в, м, п, ф*.

Губні співзвук *б, в, м, п, ф* в московській мові м'які. В староукраїнській мові вони були мабуть також м'які, але вчасно почали тверднути і вже в перших літературних пам'ятках XI ст. маємо докази такого тверднення, а до XV ст. вони зовсім твердли. Тепер вони також усі тверді і жаден Українець, що не знає московської мови, не годен вимовити їх так м'яко, як вимовляє Москаль. Знаючи се, Галичани пишуть по них йотовані самозвуки просто без ніяких додатків: п'яниця пє, в бюрі бють, вюн вється, візд сїмї в Київ, понесла фяско, бо їй фю-фю було в голові. Адаже наведені слова Українець із фізіологічних причин вимовить не інакше, як: п'яниця пїє, у бйурі бйуть, вйун вйється, ўїзд сьїмї у Кийїў, понесла фїаско, бо їй фйу-фйу було у голові. Та Придніпрянці, що вчилися в московській школі і привикли м'ячити ті співзвуки, думають, що кождий читач буде наведені слова читати з московська (пье, бють, вюн, фяско, симь), тому ось як пишуть їх: 1) Кладуть перед йотований самозвук *ъ* для зазначення твердості губного співзвука: п'яниця, п'ять, в'юн, б'є. 2) Кладуть перед нього *ь*: п'яниця, дев'ять, м'ясо, б'є, зазначаючи чомусь твердість м'яким знаком ³⁾. 3) Кладуть перед нього апостроф і сей спосіб писання найбільше тепер розширений: п'ять, вюн, б'є, м'ясо. 4) Розв'язують йотований самозвук і пишуть: п'ять, вйун, бйє, мйасо. Та коли Москалі укладали свою правопис, не дивилися зовсім на те, як будуть читати московські слова Українці або інші народи, лиш як їм вигідно. Отак і Українці повинні приспособляти свою правопис до своїх потреб, отрястися з московських впливів і не зважати, чи чужинці будуть вимовляти українські слова поправно, чи по своєму. Українцям треба все памятати, що *я, є, ю, ї* можна читати: 1) По твердих співзвучках (отже по *б, в, м, п, ф*) як йотовані: *йа, йє, йу, йї* і ніколи інакше. 2) По співзвучках, що підлягають зм'ягченню (*т, д, з, с, ц, л, н*), як *ѣа, ѣє, ѣу, ѣї* і ніколи інакше. По співзвуку *р* можна вимовляти їх обома способами, але не нараз, тільки відповідно до того, чи бесідник уважає *р* м'яким, чи твердим. Тому то слово: *царя* один бесідник виголісить як: *царѣа*, другий як: *царѣа*.

12. Двоєнне співзвуків у чужих словах.

Є цілий ряд чужих слів, прийнятих до української мови, що в оригіналі пишуться з двома співзвучками, а в українській літературній мові з одним. Се має своє оправданне; в чужих мовах попередній самозвук вимовляється коротко, в українській мові сього нема, тому всюди пишемо один співзвук: адреса, віля, граматика, група, ілюмінація, ілюстрація, інтелігент, каса, кляса, комісія, коректа, маса, Мілер, місія, програма, прогрес, процес, професор, субота, сума, суфікс, телеграма, територія, Шілер, Цімерман.

В московській мові діється відмінно, в ній полишаються подвоєні співзвуки і пишеться: апеллировать, артиллерія, аппарат, аппетит, ассимилировать, ассоціація, вассаль, ви́лла, выбаллотировать, выдрессировать, галлюцинація, грамматика, группа, дистилляція, каллиграфія, касса, класс, коллегія, комиссия, миссія, Ницца, пассив, прогресс, труппа.

Придніпрянські письменники йдуть переважно за московським взірцем і пишуть звичайно: вілла, граматика, група, інтелігент, каса, класс, комісія, Мюллер, профессор, сумма, суффікс, територія, Шіллер. Ба що більше, вони уживають таких фонем, яких ніякий Українець не годен вимовити голосно, як ось: булл, вілл, сумм, программ, колонн, групп, трупп. Та тим самим дають доказ, що вони лиш теоретично уживають української мови, а не практично.

Не потрібно додавати, що такий спосіб писання чужих слів не український, тому належить його закинути.

1) Пор. кн. II, ст. 173-176 і кн. VIII, ст. 164-171 з 1922 р.

2) Як швидко можна навчити дітий писати отсе *л*? А таких непослідовностей повно у теперішній придніпрянській правописи!

3) Сей спосіб писання доволі розповсюднений, тому в неодній книжці, чи часописи Придніпрянців, знайдемо: п'ять, п'єсою, хлоп'ячий, в'яжуться обов'язки, кров'ю, пам'ятки і т. д., а навіть з'являються, де *ь* заступає апостроф.

[ЛНВ, 1922 (річник XXII) т. LXXIX, книжка II (за лютий), с.178—182]

Волод. Гнатюк.

В справі української правописи.

13. Двоєнне співзвуків в українських словах¹⁾.

До ріжниць, що відзначували придніпрянську правопис від галицько-української, належить часте двоєнне співзвуків. Щоби зрозуміти, на скільки те двоєнне потрібне, або непотрібне, треба приглянутися, звідки воно взялося.

Б старих наших літературних пам'ятках є багато імеників середного роду з окінченням **нє, ѣє**, які з бігом часу почали прибирати інший вигляд: самозвук *ї* (и) почав у них ослаблятися, зм'ягчуючи попередній співзвук, а звук *ј* почав уподібнюватися до попереднього зм'ягченого співзвука: **житиїє** — жить-їє. жить-тьє, життє (у Москалів лишилася форма: житьє, що читається: жить-їє). Розуміється, що така переміна не відбувалася ні на цілм етнографічнім просторі, ні у всіх говорах. У давних пам'ятках пишуться ось як такі іменики: В Изборнику Святослава з 1073: прадѣднїє імѣнїє (77), сыпасєнїє (22 б), крыштєнїє (22 б), приѣтъїє (47), житїє (116), питїє (22 б), въправѣдїє (36): в Изборнику з 1076: житїѣа

(4), вь житѣи (7), милосердыѣ (188). В пізнійших пам'ятках бачимо двояке писання: будованє, писанємъ, имѣне, хованє, стоянє, оповиданє, покритє, питє, питя; і: пожаданє, оповѣданє, збитє, смѣтє, перехрестє, покритє, листє. Така правопись удержалася аж до XIX ст. В сім столітті усталили Москалі свою правопись, і вона приймила другий спосіб писання: *житѣе*. В галицьких українських виданнях приймився перший спосіб писання, що зійшовся з народньою вимовою в цілій західній Україні²): безвідє, Поділе, весіле, насіне, подвіре, безхлібе, присліве. На Придніпрянщині були різні проби писання, але від п'ядесятих років XIX ст. починають постійно писати такі іменики з подвоєним співзвуком, особливо коли се було *н*, *т*, а опісля й *л*, *с*: коханне, життє, весілле, волоссе. Коли читаємо давніші українські видання, подибуємо на сторінці ледви кілька таких подвоєнь. Та чим ближше підходимо до наших часів, те подвоювання розтягається на чим раз більше співзвуків (д, з, ж, ц, ч, ш, р): безвідде, пониззе, Запоріжже, клочче, подвірре, а в останніх часах навіть на губні: *б*, *в*, *м*, *п*. Також розтягається се двоєнне на інші іменики, як ось закінчені давніше на *-ія*, прим, судія (московське: судья) — суддя — і двоїться співзвук уже в цілій відміні перед *я*, *є*, *ю*, отже: суддя, судді, суддю, суддів; Поділле, Поділля, Поділлю, Поділли. Розтягається двоєнне й на іменики жіночого роду, як: рілля, ріллі, ріллю, але разом: ріле, рілею (а не рілле, ріллею)! В урядовій придніпрянській правописи, прийнятій уже й галицькою пресою, подається таке правило для двоєння співзвуків: Співзвук подвоюється тоді, коли не лише перед ним, але й по нім стоїть самозвук: насіння, колосся, зілля, обличчя, життя. Коли перед співзвуком, що має подвоїтися, або по нім, стоїть інший співзвук, тоді не подвоюється його: щастя, здоровля, безхліб'я³). Коли подвоюється шипячі співзвуки, тоді не пишеться по них *я*, *є*, *ю*. але *а*, *е*, *у*: збіжжа, палічча. безгрішша; в деяких околицях шипячі звуки м'ягчаться, тому урядова правопись допускає й такий спосіб писання: Запоріжжа, клоччя⁴).

Двоєнне співзвуків допускається навіть при імениках жіночого роду деклінації *і*, хоч що правда, обмежено, бо тільки в шестім відмінку: На базарі торгували *сіллю*, *маззю*, *міддю*. Стіни обвішано папорот*т*ю. Вчепилися віссю тай зламали *її*. Не женися за тінню, не здоженеш. Не хвалися *міццю*, а розумом. Темною ніччу (*і*: ніччю) не блукай.

І ось тут ми попадаємо на слід того, як Придніпрянці укладаючи свою правопись, оглядаються все, як се або те виглядає у московській мові. Річ ось у чім. Коли будемо відміняти іменик »тінь« або »ніч« і прикладати до нього повисше правило про двоєнне співзвуків, то повинні ми подвоїти *н* і *ч* не тільки в 6 відмінку, але і в 2, 3 і 7 (а навіть 5) однини, та в цілій множині. Чому треба писати *тінню*, *ніччу*, а тінні, ноччі, тінням, ноччам, тіннями, ноччами — вже ні, тільки один співзвук *н*, *ч*. не подвоєний? Тому, що в московській мові тільки в 6 відм. однини пишеться *ь* перед самозвуком *ю* (тѣнью, ночью), а в інших не пишеться. Колиж тепер пригадаємо собі, як із **житиє** повставало *життє*, то прийдемо до переконання, що при формі *ніччу* укладачі придніпрянської правописи не притягали для порівняння староукраїнську форму, тільки московську і нею орієнтувалися, чи писати один співзвук, чи два. Оттак орієнтувалися вони ще і в інших випадках і тому в теперішній правописи так багато подвоєних співзвуків: що від них аж кишить кожда сторінка друку. При сім нема певної консеквенції, бо коли пишеться: рілля, ріллі, ріллю — то вже: воля волі, волю — пишеться тільки з одним співзвуком. А яка граматична різниця між сими двома словами, щоби в однім писати два *л*, а в другім одно ?

Ось яке двоєнне подибуємо в теперішніх виданнях: волосся, колосся, Запоріжжа і Запорожжя, оружжя, бездоріжжя, побережжя, подружжю, друззями, знаряддя для куріння, оруддя, погруддя, довірря, зневірря сузірря, подвірря, пірря, надвірря, матіррю, силоміццю, сторічча, обличчя, клочча і клоччя, недостатчу, річчу, ніччу, січчу, за поміччю, безліччю, півріччя, наріччя, безгрішша, сіллю, приглаголля (а побіч: булла, вілла), рубб'я (шматки), кроввю, любоввю, рамм'я (шматки) і в чужих словах: сумма, труппа, офіційальний, дифференціяція, та такі форми 2 відм. множини: булл, вілл (пор. москов. виллѣ), сумм (пор. москов. суммѣ), программ (пор. москов. программѣ), колонн, панн, хитаннь, поясненнь, одвідуваннь, казаннь, обличчѣ, групи (пор. москов. группѣ), трупп! Кілько з тих форм годен вимовити голосно й виразно Українець?

Дехто уважає двоєнне співзвука дуже важною прикметою української мови, якою вона відрізняється від московської, тому й радить заховувати його. Та українська мова має багато інших відзнак, що відрізняють її від московської і не вводять замішання в правопись, як се діється з двоєнням, тому належить оглядатися на них, а не на двоєнне співзвуків, яке і з практичних причин небажане в літературній мові. Подвійні співзвуки забирають дуже багато місця, збільшують без потреби об'єм книжки і підвищують її ціну. Правопись, що не признає потреби писати подвійні співзвуки, не впливає ще тим самим на місцевий селянський виговір; селяне можуть двоїти собі поодинокий співзвук при читанню книжки, коли їх говір вимагає сього, та літературна мова не потребує зазначувати того, як не зазначає багато інших подробиць, що приходять у різних говорах.

Нав'язуючи до двоєння співзвуків, згадаємо ще, що Придніпрянці дуже часто пишуть подвійний співзвук у таких словах, де його зовсім не може бути, як Галичина, несподіванно, переннятий в данну добу, даннина, оддісланий, відданні матеріали, — а пропускають його там, де він повинен стояти, як: священник (сеж церковне слово!), гостиниця, козачина, паночки. Се вказує тільки на правописний хаос та на брак консеквентности у правописи.

1) Пор. Л. Н. Вістник, кн. II, ст. 178—182.

2) Галичина, Холмщина, Волинь, Поділяє, Бесарабія, Буковина.

3) В деяких говорах іменики середнього роду мають замість окінчення *є*, окінчення *я*: весіля, листя, житя: урядова придніпрянська правопись викинула окінчення *є* і каже писати всюди *я*. Теоретично не можна мати зовсім нічого проти окінчення *я*. бо воно і доволі старинне і жие до нині в народі. Та з практичних причин ліпше писати *є*, яке не менше

старинне і живе в народі на великій просторі, а то тому, щоби не накопичувати занадто багато форм на *я*: коли уживаємо форми „весілля“, то на 14 відмінків однини і множини маємо аж 7 (отже половину) відмінків на *я*; колиж уживаємо форми „весілля“, тоді маємо тільки 4 відмінки на *я*.

4) Іменики з окінченням *є* стрічаються навіть на великій просторі Придніпрянщини. Ось кілька виписок:

А в Івашка весіля,

Їк на павоньці піре.

(П. Чубинський. Труды, IV, 233).

Косо, моє кохане,

Тяжкоє моє здихане (Тамже, 259).

Да доленьку давав,

Щастєм наділяв. (Тамже, 302).

Нехай почує рід-плем'я

І твоє вірне діверє. (Тамже, 327).

Тільки її весіле гуляє (Тамже, 370).

Деж наше годованє.

Миле, любє да коханє? (Тамже, 449).

Нате вам, дружечки,

Дівованє моє!

(Терещенко. Быть рус. нар. II, 529).

[ЛНВ, 1923, річник XXII. книжка III. Т. LXXIX. (за март), ст. 273—276]

Волод. Гнатюк.

В справі української правописи.

14. Лучення слів разом.¹⁾

В українській мові пишеться кожне самостійне слово окремо, а що кожна частина мови без огляду на те, з кількох складів або з кількох букв складається, вважається самостійною і то навіть тоді, коли стоїть із другою у тісній звязи, тож кождо частину мови пишемо окремо, приміром: ас, біб, вік, Дон, лід, ніч, пир, ніч, рік, ум, яма; рад, сив, зла; я, ти, ми, се, їх, він, хто, що; два, три, сім, сто, оба, двоє; маю, мне, жиє, дай, три, мри, орю; в, до, з, із, на, о, об, по, при, про, у; де, еге, зле, не, он, там, тут, ще; а, або, аж, бо, же, і, мов, та, хоч, гей, чи як: ах, гей, гоп, ех, ов, трах.

Два слова, або більше, лучимо тільки тоді разом, коли хочемо надати їм відмінне значіння, як вони мали поодинокі, отже: котолуп (коти + лупити); Медобори (меди + брати); дідовід (діди + водити); Варивода (варити + вода); Перебийніс (перебити + ніс); ходити і: ви+ ходити, за + ходити, при + ходити, до + ходити, над + ходити, під + ходити; два + най + п'ять (два + на + десять); вісім + десять: три + ста: п'ять + сот; з + давна, до + світа; на + борзі; на + вгад; на + тще; на + поперек; стрім + голов.

На сій основі належить писати окремо: 1) Заіменик *ся* при дієсловах: хвалю *ся*, чешу *ся*, бавлю *ся*, а не разом, як у московській мові. Москалі пишуть разом *ся* з дієсловом тому, що на нього не паде ніколи наголос. Але і в інших європейських мовах не паде наголос на зворотний заіменик, а проте всюди пишуть його окремо. Про се говорю ще на іншому місці.

2) Помічне дієслово: *му, мені, ме, мемо, мете, муть* (скорочене з іму, імеш...), яке ставлять замість буду, будеш... І як не пишеться разом *буду* читати, бо часом можна поставити *буду* і по дієслові (читати буду), так само не належить писати разом читати *му*, бо часом можна поставити його і перед дієсловом: *му* читати, і так уживається воно в деяких говорах навіть частіше.

3) Слівце *би*, при якого помочи творимо можливий спосіб, і то не тільки тоді, як воно уживається вповні, але і в скороченню, отже: я читав *би*, вона читала *б*; він ніс *би*, ти несла *б*; ти кидав *би*, вони кидали *б*. Се слівце *би* є останком давнього аориста. Як уживається слівце *би* в народній поезії, побачимо з отсих виписок:

Як *би* нас просили,

То *би* ми *ся* поживили. (П. Чубинський, Труды, IV, 202).

Як *би* не Данило,

Світилоньку *б* вдавило. (Тамже, 205).

Же *б* мені лижечка новая,

Як то капуста добрая:

То *б* я їв, то *б* я їв. (Тамже, 304).

Ой як *би* я їла,

То *б* смутна не сиділа;

Як *би* я пила,

То б весела була. (Тамже, 458).
Нігди би м ся не здрімала,
Хоць би день біленький. (Тамже, 494).
Він би мені настругав, я в місто понесла,
Сама м би ся поживша, ще й йому принесла. (Тамже, 522).
А *тепер* я блукаюсь, як в полі билина,
Давно би м ся утопив, що б не Україна. (Тамже, V, 328).

4) Слівце *же* і скорочене *ж*, яке додаємо для поставлення натиску: дай же спокій; бери ж уже ту книжку; що ж діяти; кинь же раз перо. З народньої поезії наведу хоч отсі виписки:

На Бога *ж* ви гляньте
Та нам горілки дайте! (Чуб. IV, 216).
Вітай *же*, вітай *же*,
Наш коруваю румяний! (Тамже, 231).
Ми *ж* були коровайнички. (Тамже).
Ой поїду *ж* бо я да до коваля. (Тамже).
Да спасибі *ж* тобі попоньку. (Тамже, 275).
Та доненько *ж* моя,
Не Господь *же* я. (Тамже, 281).

5) Заперечне слівце *не* пишеться то разом, то окремо.

Разом пишеться тоді, коли зливається з другим словом зовсім і задержується у цілій відміні при тих словах, що відмінюються, як ось: *нероб, нероба, неробови, неробом, неробі; неволю, неволиш, неволить, неволимо, неволять*; по + не + волити; при + не + волити ; *невільник; неволя; недоля; нелюб; нечисть; небезпека; неохайність; нещирий; недобрий; нечесний; ненавидіти; непорушно; непотрібно*: Ой хоче мене мати за *нелюба* дати. — Праця тяжка стан *недужий* мій гне. — Годі скніти рабами, час кормигу нечесну знести. — Цілісінський день пролежить *нерухомо*.

Колиж воно стоїть при присудку для перечення, то чи сей присудок є дієсловом, чи іншою частиною мови (імеником, прикметником... із помічним дієсловом бути), не пишеться все тоді окремо: *Не* лінуйся рано встати. — *Не* люди наші вороги, хоч люди гонять нас і судять — Ще *не* вмерла Україна і слава і воля. — Хиба я вам коли правду *не* сказала? — Чи я в лузі *не* калина була, чи я в лузі *не* червона була? — Теплий кожух, тільки шкода, *не* на мене шитий.

Так само пишеться не окремо, коли одну річ або гадку протиставимо другій: Ой пізенько, *не* раненько із улиці ходиш. — Ляхам своїм коханим розкажуйте, а *не* мені. — Ой чи ти, чи *не* ти на гриби ходила? — *Не* посій, не вродиться. — Хоч по шапці, *не* по шапці, то по козирочку.

6) Як слівце не, так само приіменики пишуться то разом, то окремо від другого слова.

Разом пишуться тоді, коли вони є приставками, зіллялися з другим словом в одно і можуть разом із ним відмінитися: *задаток, задатка, задаткови, задатком; додаток; придаток; наддаток; віддавати, віддаю, віддам, віддав; вхід; вступ; вмерти; убити; убогий; відлюдок; відмододніти; добір; доробитися; зріст; зійти; сусід; зустріч; зупинити; заспів; зайти; наперсток; накинути; надмір; надуживати; надлюдський; обхід; обірвати; оженити; передмісте; передбачити; підбрехач; піднести; підземний; понеділок; попросити; полегкий; прибігти; продув; пробачити; прозорий*.

Колиж приіменики стоять тільки при словах (іменах) і не зливаються з ними в одну цілість, тоді пишемо їх окремо: доки жив *у* батька, *в* матери; *відійшов від* родини; *довели його до* того, що згинув *із* голоду; *заспівай за* селом пісню; *наноси на* оборіг сіна; *надморські оселі стоять над* поверхнею моря високо *на* 100 метрів; кинь *об* землю лихом й оженися; *перед* тобою поле, *за* тобою *передмісте*; *підсунув вагу під* хату; *посидь трохи по* роботі; той *придуркуватий* сидить усе *при* хаті; *люде оповідають про* нього, що *против* усе майно.

7) Невідмінні слова, головно прислівники, зложені з двох, чи більше, пишемо разом тоді, коли можна заступити їх якимось незложеним синонімом, як: адже (бо), себто (значить), наборзі (швидко), навманя (сліпо), натще (порожно), завидна (днем), зночі (вечером), досвіта (раненько), безліч (багато), надаремно (дарма), почасти (трохи).

Щож бачимо з цього обсягу у придніпрянських виданнях? А ось як у них пишеться: безперестанку, вбїк, вбрїд, ввечерї (ї: увечерї), вгору, вдень, вдома, взїмку, вкупї, вміру, вночі, вранці, всередині (але: в собі), всетаки; віднині, відразу, відчогож; добезсорому, довподоби, додому, докраю; закордоном, зате, защот; згори, зсередини; набїк, навїк, навїки, насилу; надвечїр, надусе; невпору, недоречї, немачого, несила, нехотїло; передним (не від слова: передний, тільки: перед ним), передтим; повсякчас, позмозї, попорядку; притїм, причїм; таксамо, тимбїльші, тимпаче; угору, удень, упень; цимби (= сим би); щоночі.

Не хочучи збільшувати прикладів, та думаю, що і з сих стане кожному ясно, що наведені написання не оперті на ніякім законі мови. Їх писано так, як кому впало на думку. А тимчасом у мові є так само закони, як у цілій природі, вони обов'язують так само і не можна кожному змінити їх довільно. Та треба мати охоту пізнати їх, треба їх бачити і розуміти, тоді не тяжко буде пристосовуватися до них.

15. Зложені слова.

Як усе живе в природі повстає, жиє, розвивається, досягає найвищу кульмінаційну точку й опісля спускається в низ та в кінці гине, оттак діється і з мовою. Жадна жива мова не стоїть на місці. В ній відбувається постійна праця. Одні слова старіються, забуваються і виходять цілковито з ужиття, інші, нові, витворюються на їх місці. Чим більше слів в якій мові, тим вона багатша, культурнійша. Українська мова визначається великим багатством слів.

Слова не витворюються довільно, тільки на основі докладно означених законів. Прості люди витворюють нові слова несвідомо, учені свідомо. Та нові слова учених приймаються в мові тільки тоді, коли вони відповідають законам мови, всі інші гинуть безслідно.

Слова можуть бути первістні, коли вони зложені тільки з коріння й наростка, й похідні, коли складаються з пня й наростка. Можуть бути також прості (поєдинчі) і зложені з двох слів. При творенні слів відіграють найбільшу роль приставки і наростки, які надають словам значіння.

Наростки самі собою не означають нічого, але додані до пня, надають словам бажані відтінки, як: *дід, дід-о, дід-усь, дід-усик, дід-уньо, дід-уник, дід-уничок*; *риб-а, риб-ка, риб-очка, риб-онька*; *лиц-е, лич-ко, лич-енько, лич-ечко*. Всі отсі слова називаємо простими.

Інша річ із приставками. Вправді й між ними є такі, що самостійно не уживаються (ви-, най-, пере-, пра-, пре-, роз-), але є й такі, що мають окреме значіння і уживаються окремо як приіменники. Як вони змінюють значіння слова, побачимо на прикладі. Возьмім слово *дати* і додаваймо приставки: *дати, в-дати, в-дача, ви-дати, ви-дача, від-дати, від-дача, до-дати, з-дати, з-дача, за-дати, за-дача, на-дати, над-дати, об-дати, пере-дати, пере-дача, під-дати, по-дати, при-дати, при-дача, про-дати, про-давець, роз-дати, роз-дача, роз-давець*. Може бути при однім слові також дві, або й три приставки, як: *від-про-дати, за-про-дати, пере-про-дати, по-про-дати, роз-про-дати; по-на-ви-думувати, по-роз-по-зичати*. Чи приставка є одна, чи більше, ми відчуваємо в мові, що слово з приставкою не просте, воно зложене. Таких спроставкованих слів в українській мові дуже багато, вона любить їх в них. Інші мови не люблять зложених приставок (як: по-роз-по-зичати), а московська не знає їх зовсім.

Українська мова має й такі зложені слова, що повстали з двох готових уже слів, стягнених в одно. Складаються іменники з іменниками (гліг + рожа — глогорожечка; верба + лоза — верболіз), прикметники з іменниками (чорний + брови — чорнобровець; великий + день — великдень; крива + рука — криворучка), числівники з іменниками (один + стрій — однострій; три + зуб — тризуб), заіменники з імениками (свій + рідність — своєрідність), дієслова з іменниками (пройти + світ — пройдисвіт; палити + копа — паликопа; падати + волос — падиволос), іменники з дієсловами (сіно + жати — сіножати; горло + різати — горлоріз; хліб + робити — хлібороб) й інші слова (ні + се + ні + те — нісенітниця; не + робити — нероб). Особливо радо уживаються такі зложені слова в прізвиськах, що означають прикмети людини і часто мають сатиричний відтінок (Твердохліб, Варивода, Давибіда, Рябовіл, Рябошапка, Перевернигора, Покотигорошок, Вирвидуб, Кривоніс, Безручко). Та загалом таких слів не багато в українській мові і вона не любить їх так, як любила старогрецька, або теперішня німецька, в якій два якінебудь слова, зложені разом, дають третє, а навіть десять слів зложених разом, дадуть одинацять. Тому при творенні нових зложених слів належить бути дуже обережним, бо коли усяке пересолювання не добре, то тут особливо. Та деякі придніпрянські письменники іншої думки, коли творять ось які слова: богошування — шування Бога; великодержавна — велика державна; виноробство — виріб вина; взаємовідносини — взаємні відносини; взаємоконтроль (дає змогу взаємоконтролю) — взаємна контроля; гостеприємство — гостинність; деревообробщик — тесля, стельмах, лісовий робітник; життєбудівництво України — відбудова України; життєздатність тканини — здатність до життя, а тут: тривкість тканини; життєрадісний гумор — гумор, повний життєвих радощів; землевласник — власник землі, дідач, хлібороб; землекористування — користування землею; згуконаслідування — наслідування звуків; зерносклеп — зсип зерна, збіжжя; злодієхапство — злодійство; квартиронаймач — комірник, чиншівник; кредитоздатність —; кредитоспособний —; місцеблюстител (патріярха) — заступник; нежиттєспосібний — нездатний до життя; обрядовіря — обрядовість; основоположник — основний, оснуватель; отаманодержавіє — отаманське самовласте; охочекомонний — добровільний, доброволець; переможнодушний — переможний; платежоздатний —; правопорядок — правний порядок; працездатний — здатний до праці; працездатність — здатність до праці; самокошти — власні кошти: самонаростання —; самопідбадьорювання —; свійособливість — своєрідність; світознання —; сонцесейний — ясний як сонце, соняшний; товарообмін — обмін товарами; фарбовесельчатий — барвистий, різнобарвний; хрестоподібний — хрестиковий; цукробураки — цукрові бураки.

Я певний, що такі новотвори не удержуться в літературній мові і потонуть у Леті зовсім заслужено, та всеж вони засмічують хвилю мову і роблять її отяжілою, шорсткою та немусикальною. Чи не ліпше оминати їх і вистерігатися?

¹⁾ Пор. Л. Н. Вістник, кн. III, ст. 273—276.

Волод. Гнатюк.

В справі української правописи.

16. Скорочення слів.¹⁾

В українській мові, як у всякій іншій, уживано до недавня трояких скорочень, які можна було зачислити до трьох груп.

До першої групи, дуже нечисленної, належали такі скорочення, які уживалися дуже часто, тому були зрозумілі кожному читачеві, як отсі: вп. (високоповажаний); д. (добродій); др. (доктор); і т.д. (і так далі); і т.и. (і таке інше); і т.п. (і тому подібне); п. (пан); пп. (панове); пор. (порівнай); р. (рік); св. (святий); ст. (сторона); т. (товариш); тт. (товариші); т.зв. (так званий); чит. (читай); с.м. або м.м. (сього або минулого місяця); с.р. або м.р. (сього або минулого року); н.пр. (наприклад); пр. (приміром); укр., поль., ром., мад., нім., рос. (український, польський, ромунський, мадярський, німецький, російський); ур. і пом. (уродився і помер; звичайно у біографіях); т.є. (то є) і ще деякі інші.

До другої групи належали скорочення імен власних, подаваних при прозвищах, як; М. Старицький, Ів. Франко, Ор. Левицький, Ол. Кониський, Б. Грінченко, Л. Глібів, П. Куліш і т. д. Їх скорочувана тому, бож се загально відомі особи, а кому були навіть невідомі, тому легко було догадатися, що під М., Ів., Ор., Ол., Б., П. криються імена: Михайло, Іван, Орест, Олександр, Борис, Панько.

До третьої групи належали скорочення, що уживалися у граматиках, словарях та інших спеціальних і наукових виданнях. Догадатися їх не було легко читачеві, а послуговатися ними треба було, щоб не забирати багато місця при ненастаннім їх повторюванню; тому раджена собі так, що на початку книжки подавано скорочені і повні назви, а коли читач пізнав їх, умовні скорочення в дальшій тексті не робили йому ніякої труднощі. Належить при сім зазначити, що такі скорочення кожний міг легко пізнати, бо по них усе стояла точка і їх не лучена ніколи ні з іншими скороченнями, ні з повними словами.

В часі великої війни появилися різні інституції, заклади, уладження, яких назви склалися з кількох слів, що нераз трудно було стямити, тому для них підшукувано скорочені назви. Деколи уживано таких скорочень уже й перед війною, але рідко, тому вони не разили нікого. Так приміром революційна українська партія називалася зразу Р. У. П., а потому Руп; товариство українських поступовців — Т. У. П., а потому Туп. У часі війни почало появлятися більше таких скорочень, але вже без точок, через що творилися ніби то нові іменики, які перебирали на себе всі прикмети звичайних імеників і навіть почали відмінятися, як вони. Замість С.р. (соціаліст-революціонер) появляється есер (есери, есерів і т. д.); замість с.ф. — есеф (есефи, есефів і т. д.); так само повстає з початкових букв нове слово: Оцукс.

Москалі пішли ще далі в витворюванні нових слів. Вони почали уривати з двох або більшого числа слів по одному складови або по два і з тих відорваних складів творити нові слова, прим. *губернській исполнительний Комитет* став називатися губисполком, а по заміні букви *и* буквою *і* став українським словом: губісполком! Особливою штукаю творення таких слів визначилися большевики, бажаючи при цілковитій реформі громадсько-суспільного життя зреформувати й мову на свій лад. Тому що все, що походить від большевиків, ідентифікується з революцією і поступом у некритичних умах; що на творення таких слів прийшла мода, а кожда мода, хочби не знати, яка нерозумна, дуже заразлива, тож придніпрянські Українці, йдучи слідом за Москалями і за модою, почали стілько витворювати сих новомодних слів, що просто засмітили ними свої статі по часописах та журналах. На доказ, що їх дуже багато, наведу такі, що повторяються дуже часто, при чім не задумую зовсім визбирувати їх у комплеті. Отже:

агітпотяг

бронпотяги

бумком (паперовий комітет)

виконком

Віднорос

військом (військовий комісар)

воєнрук

воєнспец

всегалвидат

всеиздат

Всеувито

всеукркомпраця (статя п. н. Завдання всеукркомпраці)

Вукопспілка

Всеукраїнська кооперативна спілка)

галарком

галревком (галицький революційний комітет, галицьке радянське правительство)

гамкрамтам

главковерх
главкомпраці
главкомтруд
главлеском і главліском
главцукор
горкомком
госконтроль
губбюро
губвоєнком
губісполком
губком
губнаробраз
губпродком
губсоюз
добрармія
домком
Дніпросоюз (Дніпровський союз)
Донбасе
евсек
електрострой
ендек (народний демократ) ерефесер
есдек (соціалдемократ)
есер (соціалреволюціонер)
есеф (соціаліст-федераліст)
завгубпочтель
завпотель
заготсел
закупабут
замкомпоморді (= заміститель комісара по морським ділам)
земгорські і земсоюзні установи
земгусари
желеском
іскомітюз
ісполком
іспот
когорсоюз
команешторг
комбіді (комітети бідноти)
комком
культпросвет
кустарзбит
Масткомдрам
Москвотоп
многолавки
нарком (народний комісар = міністер)
наркомздрав (титул статі в часописи : Діяльність Наркома Здравоохорони)
наркомпрод (титул статі: Праця Наркомпроду)
наркомпрос
наркомфін (титул статі: Праця Уповноваженого Наркомфіна)
наробраз
нафтохоз
овсаг і осваг
Одобсоюз
опродком
опродкомюж (Ізвестія Опродкомюжа)
опродкомюгзап
Опукс
парком
Петросовіт
повітревком (візвання в часописи: Письма пересилайте через повітревкоми до Галревкому. Всегалвидат)
політвідділ реввоєнради
політком (політичний комісар)
політроб (політичний робітник)
Поюр

пролеткульт
промбюро (титул: голова Профбюро)
Протофіс
профсоюз
раднарком
райсоюз
реввійськрада (революційна військова рада)
реввоєнрада
ревком (революційний комітет)
ревкомець, винницькі ревкомці
Ропіт
Румчерод
Руссаген
санмайно
совдеп
совдепія
совнарком
совнархоз
Сорапоюз
соцсобез
Союзбанк
Союздонбасс
Туп (товар. україн. поступовців)
трамот
центроснат
Центробежплан
цік
Чека
Чік
юготоп
южфронт
ужедострой
укострахсоюз
укррадтрудоармія
українбанк (Український банк)
Умна
упроводком
харчком (харчовий комісаріат)

Всі отсі слова відмінюються і уживаються в письмі як іменики, прим, юготоп, юготопа, юготопови, юготопи і т. д. До Галичини поки що не закралося ще таке оригінальне збагачування літературної мови і тут пишуть іще Земельний Гіпотечний Банк, а не Земгіпбанк і ин., але при передруках уживається вже всяких ревкомів, совдепів, комбідів, і т. д. Тому не тяжко, щоби ся найновіша творчість не перейшла Збруча і не стала й тут засмічувати та опоганювати мову.

Коли реформи, то реформи, і я думаю, що ось тільки що не видно, як появиться якийсь кубіст або інший реформіст та запропонує, щоби вірш Т. Шевченка:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

Читати так:

Меочибу
Яжитьвучині,
Чихтозгачиза
Мевсніначу —
Одме!

Розуміється, що всіх письменників будуть так читати в новій, зреформованій школі, і тоді витвориться не тільки нова, наскрізь оригінальна мова, але й поезія, та заощадиться паперу, чорнила, коштів ДРУКУ — і навіть розуму!

Побіч отсих нових слів є ще й давніші скорочення буквові, але їх також так багато, що звичайному читачеві трудно в них орієнтуватися. Для прикладу наведу деякі:

- Р.С.Ф.Р.Р. (Російська соціалістична федеративна радянська республіка).
- У.С.Р. Р. (Українська соціалістична радянська республіка).
- Г.С.Р. Р. (Галицька соціалістична радянська республіка).
- К.П.У. (Комуністична партія України).
- К.П.Г. (Комуністична партія Галичини).
- Р.К.П. (Російська комуністична партія).
- Ц.К. (Центральний комітет).
- Ц.К.К.П.Г. (Центральний комітет комуністичної партії Галичини).

В Москві є інституція, що займається розділом продуктів і предметів першої потреби та називається: »Московское Потребительное Общество« — у скороченню: М.П.О. Отсі букви відчитують:

- Для большевицьких головачів: Мы питаемся отлично.
- Для рядових співробітників: Мы погибаем окончательно.
- Для завідателів складами: Мы продаем оптом.
- Для горожан Москвы: Маемся, пока околѣем.
- Для совнаркома: Маненько просят обождают.

По причині пристрасти до скорочування назв винайдено окремий уряд, що зветься: »Идиот при мопсѣ«, що читається: Исправляющий должность инструктора отдѣла транспорта при Москов. Округѣ Путей Сообщения.

Такі скорочення можна збільшувати, кільки хто схоче.

Пригадую собі, як то я ходив колись до народньої (так званої: нормальної) школи в Бучачі і як старші ученики з гімназії задавали нам буквові загадки відгадувати, прим. Н. П. В. С. Ч. П. С. Коли ми впали на думку читати: Неділя, понеділок.... субота, нам говорили, що зле, а ось як треба читати: Не пий, попе, вина, сиди, читай письмо святе. Відчитувано сі букви ще й назад, від правої до лівої руки, але не тямлю вже нині, як саме. З інших таких загадок пригадую собі відчитування вісім К одно по другім по польськи, та ся відгадка не надається до прилюдного оголошення.

Подібно стараються гумористи відчитувати й большевицькі загадки. Так приміром Ч. И. К. або Чик (по українськи Чік), що значить : »Чрезвычайный исполнительный комитет«, відчитують: Честь имѣю кланяться.

Р.С.Ф.С.Р. значить: Россійская социалистическая федеративная советская республика. А відчитують: 1) Россійскаго сала фунт сто рублей. 1) Распустили салдат, формируют совершенных разбойников.

3) Рѣдкий случай феноменальнаго сумашествія Россіи.

І се дійсно »феноменальное сумашествіє« тих творців, що такими всякими скороченнями опоганюють мову, а ще більше тих, що все те приймають безкритично і наслідують.

1) Пор. Л. Н. Вістник, кн. VI, ст. 175 — 180.

[ЛНВ, 1923 (річник XXII), Т. LXXXI, книжка X. (за жовтень), с.176—180]

17.10.1923

До теми

- В справі української літературної мови (/node/82334)
- В справі української правописи (/node/82333)
- Війна і народні вірування. (/node/76660)
- На що у нас видають ся книжки? (/node/63564)
- Важні роковини. (/node/63402)
- Стипендійний фонд ім. Ів. Франка. (/node/63346)

0 Comments Sort by

Oldest

Add a comment...

Facebook Comments Plugin

Збруч

Like Page

16K likes

Номо sapiens - креативні, як ніхто

267 генів відрізняють наш вид від неандертальців і шимпанзе.
20.05.21 | | Наука

(/node/105295)

18 днів і 19 музичних подій

Володимир Сивохіп

Львівська національна філармонія імені Мирослава Скорика, за доброю традицією завдовжки у сорок років, в останній декаді травня запрошує на феєрію майстерності – найстаріший та наймасштабніший в Україні Міжнародний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози».
19.05.21 | | Штука

(/node/105247)

Прекрасний старий світ українців

Володимир МОЛОДІЙ

«Якби залишилися тоді на Польщі, жили би добре», – говорила моя бабуся. Жаль, який люди пронесли через все життя, можна передати достоту влучною метафорою беззвучного крику.
19.05.21 | | Галичина

(/node/105248)

Імена і суб’єктність

Анастасія Левкова

Транслітерація слов’янських власних назв – на противагу адаптації – стає дедалі поширеніша, і, либонь, не випадково
18.05.21 | | Дискурси

(/node/105217)

Що це за народи?

Роман Сольчаник

Ми знаємо, чим закінчилося обрання шоумена на найвищу державну посаду в Сполучених Штатах. З огляду на це, може лише сподіватися, що США й Україна це «дві великі різниці»
18.05.21 | | Дискурси

(/node/105215)

Нова форма бактерій

Археї у гарячих джерелах розкладають рослинний матеріал, не виділяючи метану.
18.05.21 | | Наука

(/node/105235)

Руйнівник Січі на берегах Збруча

Дмитро ПОЛЮХОВИЧ

Знайдена найдавніша реліквія Старого кордону – могила донського козака, датована кінцем XVIII століття.

18.05.21 | | Галичина

(/node/105233)

Джерела близькосхідного протистояння

Петро ГЛАДІЄВСЬКИЙ

Допоки не буде розірвано зв'язок палестинців з Москвою, миру на Близькому Сході марно сподіватися.

18.05.21 | | У світі

(/node/105224)

© 2021 zbruc.eu

Передрук та інше використання матеріалів, що розміщені на сайті, дозволяється за умови посилання на zbruc.eu.

[in](#) [f](#) [G+](#) [🐦](#)